

PASTORAL GÖRÜŞÜN FELSEFİ TEMELLERİ: DOĞAL DÜZEN VE HAYVAN ISTIRABI*

Atilla AKALIN**

ÖZ

Pastoral görüş, doğayı hayvanlar için yanıltıcı biçimde ideal bir yaşam alanı olarak romantize etmemize yol açan bir bakış açısıdır. Bu anlayış, insan müdahalesinden uzak bir doğal çevrede yaşayan hayvanların özgür ve uyumlu bir hayat sürdüğü varsaymamıza neden olur. Hayvanların karşılaştıkları güçlükler ise bu bağlamda doğal düzenin olağan bir parçası olarak kabul edilir. Bu çarpıtılmış algının güçlenmesinde, doğanın rastlantısal değil düzenli ve sistemli olduğuna duyulan inancın da payı büyüktür. Bu yaklaşım, doğadaki acıların boyutunu küçümseme eğilimini pekiştirir ve insanlarda doğanın, hayvanlar için son derece uyumlu bir alan sunduğu yanılgısını doğurur. Bu makalede, hayvan ıstırabının gerek doğal gerek endüstriyel boyutlarına yer verilerek, doğal düzenin korunması gereken bir ideal durum olmadığı vurgulanacak ve söz konusu düzenin, hayvan etiği bağlamında müdahaleci bir perspektif üzerinden yeniden değerlendirilmesi gerektiği öne sürülecektir.

Anahtar Kelimeler: pastoral görüş, hayvan etiği, eleştirel hayvan çalışmaları, doğa.

PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS OF THE IDYLIC VIEW: NATURAL ORDER AND ANIMAL SUFFERING

ABSTRACT

The idyllic view is a perspective that leads us to romanticize nature as an ideal living environment for animals misleadingly. This notion causes us to assume that animals living in a setting untouched by human intervention enjoy a free and harmonious life. The difficulties these animals face are then regarded as an ordinary part of the natural order. The belief that nature is not random but orderly and systematic also significantly reinforces this distorted perception. Consequently, this approach tends to downplay the extent of suffering in nature and fosters the misconception that nature provides an utterly harmonious realm for animals. This article addresses both the natural and industrial dimensions of animal suffering, emphasizing that the natural order is not an ideal situation to be preserved. It further argues that this order should be reassessed from an interventionist perspective in the context of animal ethics.

Keywords : idyllic view, animal ethics, critical animal studies, nature.

* Bu çalışma, TÜBİTAK 2219 doktora sonrası araştırma bursu kapsamında desteklenen bir projenin çıktılarından biridir. Bu bağlamda başta TÜBİTAK'a verdiği destek için teşekkür ederim. Ayrıca University of Santiago De Compostela Felsefe Bölümü'ne ve aynı kurumun öğretim üyesi Dr. Oscar Horta'ya teşekkürlerimi sunarım.

** Öğr. Gör. Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı, ORCID: 0000-0002-8385-5287, e-mail: aakalin@gelisim.edu.tr, İstanbul/Türkiye.

Makalenin geliş tarihi: 24.11.2024
Makalenin kabul tarihi: 09.03.2025

Submission Date: 24 November 2024
Approval Date: 09 March 2025

Giriş

Pastoral görüş (*idyllic view*) temelde insanların vahşi doğa koşullarının gerçekte nasıl olduğuna dair inançlarına gönderme yapan bir kavramdır. Pastoral görüşe göre hayvanlar, insanlar tarafından müdahale edilmemiş olan doğal alanlarında olması gerektiği şekilde yaşamaktadır. Bu görüş çerçevesinde düşündüğümüzde, vahşi hayvanların doğada çektiği acıları normalleştirme eğilimine ya da kaçınılmaz doğalarının mümkün kıldığı kaderi yaşadıklarına dair verili olan güçlü inanç sahibi oluruz. Bu inanç da gerçekte vahşi hayvanların doğada çektiği acıları ve içinde bulundukları zor yaşam koşullarını göz ardı etmemize neden olur ve bu bakımdan bir çeşit illüzyona dönüşür. Yani pastoral görüşün doğayı hayvanlar için ideal bir yaşam alanı olarak, yanıltıcı bir tarzda romantize ettiğini öne sürebiliriz.¹ Pastoral görüş öncelikle, hayvan hakları ihlalleri ile ortaya çıkan ya da genel olarak hayvanların vahşi hayatta yaşadıkları acıyı sorunsallaştıran ve bir şekilde insanlar tarafından savunulan bilinçli bir fikir olarak görülmemelidir. Dolayısıyla, pastoral görüş belirli hayvan etiği yaklaşımları veya kuramları tarafından bilinçli bir şekilde savunulan bir görüş olarak düşünülmemelidir. Bunun yerine pastoral görüş, gündelik hayatta son derece yaygın şekilde ortaya çıkmış olan bazı inançların bir araya gelmesinden oluşmuş eklektik bir alışkanlık olarak konumlandırılmalıdır. Yani doğayı özellikle vahşi hayvanlar için güvenli ve uyumlu bir yer olarak düşünme eğilimi, sosyal ve kültürel pratiklerimize sirayet etmiş bir kanı olarak ele alınmalıdır. Oscar Horta'ya göre;

Pastoral görüş, hayvanların doğada zorluklar yaşamadan var olduklarına dair çarpık bir inanç beslememize yol açar ve dolayısıyla onların karşılaştıkları gerçek sıkıntıları küçümsememize veya göz ardı etmemize neden olur.²

Özellikle vahşi doğada yaşayan hayvanların karşılaştıkları ciddi ıstıraplar vardır. Bunlara açlık, hastalık, yaralanmalar ve diğer vahşi hayvanlar ya da insanlar tarafından avlanmak vb. örnek gösterilebilir. Vahşi hayvanların yaşadıkları bu tip ıstıraplar pastoral görüş nedeniyle çoğu zaman insanlar tarafından göz ardı edilebilir. Örneğin, aslanların avlanırken katlandıkları yoğun açlık veya yaralı bir geyiğin iyileşme sürecinde yaşadığı büyük acıların sebep

¹ Oscar Horta, "Debunking the Idyllic View of Natural Processes: Population Dynamics and Suffering in the Wild." *Telos: Revista Iberoamericana de Estudios Utilitaristas* 17, no. 1 (2010): 73-90.

² Oscar Horta, "Animal Suffering in Nature: The Case for Intervention." *Ethics, Policy & Environment* 20, no. 2 (2017): 113, Erişim Tarihi: Eylül 17, 2024, doi:10.1080/21550085.2017.134296.

olduğu ıstırapı göz ardı etme gerekçelerimiz, doğal yaşamın dengesinin bu şekilde olduğuna dair inancımız sebebiyle, görece kolay bir şekilde ortaya çıkabilmektedir.

Doğayı, canlı yaşamı için uyumlu bir alan olarak düşünmek direkt olarak etik dışı bir tavır olarak düşünülmemelidir. Çünkü bir görüşün ‘pastoral’ ve romantik olduğunu düşünmek hayvan ıstırapını doğrudan göz ardı etmekle değil dolaylı olarak göz ardı etmekle ilişkilendirilebilir. Her ne kadar pastoral görüş gündelik inançlarımıza ve doğal yaşam koşullarına dair sabit fikirlerimize gönderme yapsa da özellikle çevre etiği yaklaşımlarındaki bazı kuramsal çıkarımlar bile pastoral görüşle paralel düşünceleri yansıtabilmektedir. Hayvanların doğada yaşadığı ıstırapın büyüklüğünün farkında olmak bir bakıma hayvan etiğinin veya çevre ahlakının ortak gereklerinden biri olarak da düşünülebilir. Buna göre örneğin, Aldo Leopold çevreye karşı duyarlılığımızın aynı zamanda vahşi doğayı ve oradaki canlıları da kapsayan bütüncül bir duyarlılığa dönüşmesi gerektiğini düşünür.³ Leopold “toprak etiği” adını verdiği bir yaklaşımla vahşi doğanın tüm öğelerine dair kapsayıcı bir etik yaklaşım önermektedir. Buna göre;

331

Leopold'un toprak etiğine ilişkin temel argümanı, çoğu insanın bir toprak etiğinin gerekçelendirilebileceği temel ilkeleri zaten kabul ettiğini görmeye dayanmaktadır. Yani, insan etiğimizi neyin haklı çıkardığını ve temellendirdiğini incelediğimizde ve toprak topluluklarını doğru bir şekilde anladığımızda, aynı ilkelerin toprağa karşı yükümlülükleri haklı çıkardığını ve temellendirdiğini görmeliyiz.”⁴

Ancak Leopold tarzı çevrecilik (*environmentalism*) yaklaşımlarda doğanın içkin dengesinin ve gidişatının müdahaleye ihtiyaç duymayan bir alan olduğu fikri hakimdir.⁵ Bu yüzden doğaya müdahaleyi eleştiren bazı etik pozisyonlar, doğayı kendi hâline bırakmanın en doğru yaklaşım olduğunu savunarak, aslında pastoral görüşe uyumlu çıkarımlar yapmaktadır.⁶ Örneğin Murray Bookchin,

³ Aldo Leopold, *A Sand County Almanac and Sketches Here and There*. Oxford University Press, 1989.

⁴ Roberta L. Millstein, *The Land Is Our Community: Aldo Leopold's Environmental Ethic for the New Millennium*. The University of Chicago Press, 2024, 115.

⁵ Oscar Horta, "Debunking the Idyllic View of Natural Processes: Population Dynamics and Suffering in the Wild." *Telos: Revista Iberoamericana de Estudios Utilitaristas* 17, no. 1 (2010): 76.

⁶ Eze Paez, "The Mismeasure of Suffering: Speciesism and Common Sense Beliefs about Wild Animals." *Animal Sentience* 25, no. 4 (2019): 1–12.

insanın doğaya yabancı olmadığı, aksine doğanın evriminin bir parçası olduğunu belirterek bu bağlılığın belirli hiyerarşiler ve tahakküm ilişkileri yüzünden bozulduğunu ve ekolojik tahribata yol açtığını iddia eden çevreci bir görüşü ortaya koymaktadır.⁷ Burada da doğa, canlılar için aidiyet yaratması gereken bir alan olarak ele alınmıştır. Ayrıca doğa teknik ve endüstriyel ilerlemeler sebebiyle insanın giderek koptuğu özsel bir yapı olarak düşünülmüştür. Bu tip çıkarımlar pastoral görüşe sahip fikirlere örnek olarak gösterilebilir. Dolayısıyla, pastoral görüşün hayvan etiği açısından problemli olduğunu iddia etmek çevreci görüşlerin doğa tanımını kısmen terk etmeyi gerektirir. Bu bağlamda pastoral görüş gerçekleri bilinçli olarak çarpıtan bir ideoloji değil, toplum içerisinde yaygın olarak benimsenmiş, kökleşmiş bir varsayım veya alışkanlık olarak ele alınmalıdır.⁸

Doğanın müdahale edilmemesi gereken içkin olarak uyumlu bir sistem olduğu varsayımı, bizi vahşi yaşamın acımasız gerçeklerini sorgulamak yerine, onları “doğal” kabul etmeye yönlendirir. Ancak bu durum, hayvanların karşılaştıkları ıstırapları önemsizleştirmekle kalmaz, aynı zamanda etik olarak doğaya bakımımızı da çarpıtır. Dolayısıyla, hayvanların doğada acı çekmeden özgürce yaşadıklarını varsaymak yerine, pastoral görüşün eleştirel bir analizini yapmak, vahşi hayvan ıstırabının daha açık bir şekilde kavranması ve etik olarak ele alınması adına önemlidir.⁹

Pastoral görüşün, hayvan etiği üzerine düşünen felsefi görüşlerin incelemeye değer bulduğu acı miktarını hatalı bir biçimde yorumlamak için son derece güçlü bir gerekçe olduğunu iddia edebiliriz. Bu makalede dünyada ortaya çıkan acının gerçek büyüklüğünü kavramada sorun yaratan bir düşünce kalıbı olarak pastoral görüşün felsefi analizi sunulacaktır. Bu görüşün teorik olarak dayanacağı fikir, doğanın kendine içkin bir düzeni ve harmonisi olduğunu iddia etmeye yarayan felsefi temellere dayanır. Ayrıca doğaya ve ekosistemlere insan müdahalesinin yanlış olduğunu düşünen çevreci yaklaşımlar da bir çeşit pastoral görüşten beslenir. Bu yaklaşımların eleştirilerini güçlendirmek adına genel olarak hayvan etiği tartışmaları çerçevesinde ele alınan acı miktarını ve bu acı

⁷ Murray Bookchin, *The Philosophy of Social Ecology: Essays on Dialectical Naturalism*, Montreal: Black Rose Books, 1990.

⁸ Yew-Kwang Ng, "Towards Welfare Biology: Evolutionary Economics of Animal Consciousness and Suffering." *Biology & Philosophy* 10, no. 3 (1995): 255–85. Erişim Tarihi: Eylül 17, 2024, doi:10.1007/BF00852469.

⁹ Catia Faria, *Animal Ethics in the Wild: Wild Animal Suffering and Intervention in Nature*. Cambridge: Cambridge University Press, 2023, 60-87.

miktarının küçümsenmesinde pastoral görüşün nasıl etkili olabileceğini anlamak bizim için faydalı olacaktır.

Endüstriyel Acı, Vahşi Doğa ve Hayvan Etiği

Dünyada var olan acının büyüklüğü üzerine düşünmek istediğimizde bu olguyu, felsefenin birçok farklı bakış açısı üzerinden ele almamız mümkündür. Bazı görüşlere göre, insanlar tarafından çekilen acıların, onları ahlaki açıdan daha kusursuz kimseler hale getirmek için kullanışlı olabileceğine dair çıkarımlar yapmak mümkündür.¹⁰ Diğer bir açıdan ise dünyada yaşanan acıların bir gerekçesi yoktur. Bu açıdan bakıldığında dünyadaki acıların varlığı sadece üzerinden ders çıkarılacak veya bizi ahlaken daha iyi hale getirmesi gereken acılar olarak görülemez. Bunun yerine dünyada var olan acıların büyük bir bölümü gereksiz (*gratuitous/ pointless*) ve büyük çaplı acılar olarak da dünyada gözlemlenmekte ve canlılar tarafından hissedilmektedir.¹¹

Hayvan etiği yaklaşımlarının ise dünyadaki hayvan ıstırapı üzerine düşünürken başvurduğu farklı gerekçeleri vardır. Örneğin Peter Singer'a göre, hissedebilirlik (*sentience*) kavramının, hayvanlara karşı ahlaki sorumluluklarımız olduğunu temellendiren bir gerekçe olduğunu söyleyebiliriz.¹² Dolayısıyla, eğer bir hayvanın acıyı hissetme kapasitesinin olduğundan eminsek, o halde bu, o hayvanın ahlaki olarak sorumlu olduğumuz varlıklar kümesine dahil edilmesi için yeter sebeptir. Hayvan etiği görüşlerinin ortak eleştirisi, hayvanların gereksiz yere insanların kullanım nesnesi haline getirilmesidir. Bu görüşler için hayvanların insanlar tarafından kullanım nesnesi haline getirilmesi çeşitli tarihsel, kültürel ve politik gerekçeler üzerinden meşrulaştırılan ve göz ardı edilemeyen bir gerçek olarak yorumlanır.¹³ Hayvanların insanların şahsi faydası için kullanılabilmesinin temel gerekçesi ise insan-merkezci türçülük olarak adlandırılabilen eğilimdir.¹⁴ Hayvanların insan

333

¹⁰ John Hick, *Evil and the Love of God*, New York: Harper & Row, 1966, 253.

¹¹ Luis R. Oliveira, "God and Gratuitous Evil: Between the Rock and the Hard Place." *International Journal for Philosophy of Religion* 94, no. 3 (2023): 317–345.

¹² Peter Singer, *Animal Liberation*. New York: Avon Books, 1975.

¹³ Sophie Leach, Adam P. Kitchin, Rachel M. Sutton ve Kira Dhont. "Speciesism in Everyday Language." *British Journal of Social Psychology* 62, no. 1 (2023): 486–502. Erişim Tarihi: Eylül 20, 2024, doi:10.1111/bjso.12561.

¹⁴ Zipporah Weisberg, "Animal Repression: Speciesism as Pathology," *Critical Theory and Animal Liberation* içinde ed. John Sanbonmatsu, Lanham MD: Rowman & Littlefield Publishers, 2011, 177-195.

yararına kullanılmasının meşru bir zemine sahip olması da hayvanları vahşi hayvanlar ve çiftlik hayvanları olarak kategorize etmeyi kolaylaştırmaktadır.¹⁵

Türcülük yalnızca bireysel olarak insanların ideolojik veya keyfi bir bağlılıktan dolayı savundukları şahsi bir tutum olarak görülmemelidir. Aksine türcülük sağlık, gıda, tekstil gibi endüstriler ve buna ek olarak aklımıza gelebilecek birçok farklı kurum tarafından da normalleştirilmiş genel bir tutum olarak da görülmelidir.¹⁶ Dolayısıyla, türcülüğün bireysel ölçekte ele alınabilen bir mikro-iktidar içermesine ek olarak, kurumsal ve söylemsel bağlamda makro-iktidarı da kapsayan büyük çaplı bir iktidar alanı mevcuttur. Bu iktidar alanını sorunsallaştıran ve bu iktidar alanının dünyada hayvanlara verilen acıyı nedensiz yere arttırdığını iddia ederek bu tavrın politik ve teorik altyapısı üzerine yoğunlaşan çalışmalar eleştirel hayvan çalışmaları (*critical animal studies*) olarak da adlandırılır.¹⁷

Hayvan etiği ve eleştirel hayvan çalışmaları gibi yaklaşımlar açısından hayvan ıstırabını ele almak hayvanların günümüzdeki ahlaki konumu üzerinde normal görülen kalıplaşmış fikirlere karşı eleştirel yaklaşmayı gerektirir. Buna ek olarak hayvanların etik konumunu sorunsallaştıran bu felsefi yaklaşımların dünyadaki acıların büyüklüğü üzerine de benzer yorumları mevcut olabilir. Bu yüzden acı duygusunun yarattığı dehşetin sürekli olarak hayvanlara çektilmesi, teorik açıdan meşrulaştırılması zor bir durumdur. Buna ek olarak bu yaklaşımlar için bu meşruiyetin teorik, politik ve kültürel gerekçelerinin araştırılması ve ortaya çıkarılması felsefi bir misyon olarak görülür.

¹⁵ Hayvan ıstırabı dendiğinde bu iki kategoriye de kapsayan acıları kastetmekteyiz. Dolayısıyla, yapısal olarak her iki acı da eşittir. Çiftlik hayvanı olarak kullanıma açık hale getirilmiş olan hayvanların acısı, insan müdahalesiyle planlanmış üretim koşullarında ve çoğunlukla kapalı alanlarda gerçekleştiği için farklı algılanır. Vahşi hayvanların ıstırabı ise hayvanların doğal habitatlarında, çoğunlukla insan etkisi olmadan veya dolaylı etkilerle ortaya çıkar. Bu nedenle, çiftlik hayvanlarının ıstırabında insan sorumluluğu ve kontrol mekanizmaları daha belirgin rol oynarken; vahşi hayvan ıstırabında, ekosistem ve doğal gidişat rol oynamaktadır. Ancak hayvanları kullanılabilir duruma getirme eğilimi bu hayvanları ve kullanım dışı hayvanları kategorik olarak acıları bakımından ayırmayı zorunlu kılmıştır. Bu bakımdan hayvan ıstırabı genel manada tüm hayvanları kapsamalıdır. Bkz. Victoria Campbell, *The Problem of Animal Pain*. Cambridge : Cambridge University Press, 2024.

¹⁶ Oscar Horta, "What Is Speciesism?" *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* 23 (2010): 245.

¹⁷ Eleştirel hayvan çalışmaları genel olarak kurumlar veya meseleye yerel bakış açıları ile de ilgili analiz ve tahlilleri içermesi bakımından birçok farklı sosyal bilimler alanını kapsamaktadır. Ayrıntılar için bkz. Dawne McCance, *Critical Animal Studies: An Introduction*. State University of New York Press, 2012.

Hayvanları doğal gidişatları çerçevesinde insanlardan daha değersiz görmek ya da duygulara sahip olan canlılar olmalarına rağmen sahip oldukları içkin değeri (*intrinsic value*) göz ardı etmek, daha önce de bahsedildiği gibi yalnızca türçülüğün keyfi ve insani bir eğilim olmasından kaynaklanmaz.¹⁸ Bunun yerine hayvanların içkin değerinin göz ardı edilmesi, kültürel yaşayış biçimimize bütünsel bir biçimde sirayet etmiş olan çeşitli meşrulaşmış davranış örüntülerinden de güç almaktadır. Bu sebeple içkin değer, canlıların sahip olduğu evrensel özelliklerden dolayı değil, insanların sosyal ve kültürel dünyasına uygun şekilde canlı ve cansız öğelere atanan bir değer olarak düşünülebilir. Örneğin gıda endüstrisinin, kullanılması ve tüketilmesinin meşru olarak gördüğü belirli hayvanlar, insanların ya da tüketicilerin nazarında “çiftlik hayvanı” olarak kodlanır. Çiftlik hayvanı olarak kodlanmış olan hayvanlar bu bakımdan insan kullanımına tam anlamıyla açık¹⁹ olan ve yaşamının değeri sadece insanlar tarafından kullanılmasının devamına bağlı olan hayvanlar olarak düşünülebilir.²⁰

Hayvan etiği bağlamında hayvanlara atfedilen içkin değer in önemsizleştirildiğini iddia eden ve buna eleştirel yaklaşan felsefeciler için çiftlik hayvanı olarak kategorize edilmiş hayvanlara yaşatılan acı son derece büyüktür ve insanlar tarafından anlaşılması pek de zor olmayan net bir gerçekliğe sahiptir. Tom Regan’a göre, hayvanların sahip olduğu içkin değer, onları bireysel olarak önemli görmemiz için yeterli bir sebep olarak karşımıza çıkar.²¹ Buna ek olarak Gary Francione’ye göre, hayvanların insan çıkarları için kullanılabilir bir statüye sahip olması ve onların insan kullanımına ait bir mülkiyet olarak yorumlanması yanlıştır. Çünkü hayvanların çıkarlarını gözetken hak temelli bir yaklaşım şarttır.²² Bu görüşler hayvan etiği konusunda belirli bir insan-merkezci tavrın

335

¹⁸ Jac Swart ve Jozef Keulartz, "Wild Animals in Our Backyard: A Contextual Approach to the Intrinsic Value of Animals." *Acta Biotheoretica* 59 (2011): 185–200.

¹⁹ G. Agamben’in insan ve hayvan arasındaki ontolojik ve etik sınırları tartıştığı eserinde ortaya koyduğu açıklık temasının, insanla hayvan arasındaki sınırların kesinliğini eleştirmek adına kullanıldığını belirtmek gerekir. Buna göre, insanların kendilerini hayvanlardan ayırıştırarak oluşturdukları hiyerarşik düzen ve bu ayrımın getirdiği etik sonuçlar, hayvanların sahip olduğu içkin değer in göz ardı edilmesi bağlamında somut bir gerekçe olarak not edilebilir. Ayrıntılar için bkz. Giorgio Agamben, *Açıklık: İnsan ve Hayvan*, çeviren. Meryem Mine Çilingiroğlu, 5. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.

²⁰ Erin McKenna, *Livestock: Food, Fiber, and Friends*. University of Georgia Press, 2018.

²¹ Tom Regan, *The Case for Animal Rights*. Berkeley: University of California Press, 1983, 235.

²² Gary L. Francione, *Animals as Persons: Essays on the Abolition of Animal Exploitation*. New York: Columbia University Press, 2008.

getirdiği büyük acıların farkında olmamız için bizlere çağrı yapar niteliktedir. Fakat örneğin, Francione tarzı hak temelli bir yaklaşım için sadece hayvan ıstırabını temel almak yanlıştır. Çünkü sadece hayvan ıstırabının büyüklüğünün farkında olmak ve hayvan haklarına sadece acı perspektifi üzerinden bakmak hayvanların mülk statüsüne karşı çıkmak için yetersiz kalacaktır.²³ Fakat bu tarz görüşler üzerinden, gıda endüstrisi başta olmak üzere birçok farklı endüstrinin devamlılığının sağlanabilmesi için hayvanların içkin değerini göz ardı ederek hayvanları insan kullanımına açan söylem ve pratiklerin meşrulaştırılmasına karşı çıkılabilir. Örneğin, Oscar Horta tarafından çiftlik hayvanı olarak kategorize edilmiş olan hayvanların durumu aşağıdaki şekilde özetlenmektedir:

Günümüzde çiftlikler, mümkün olan en küçük alanda ve mümkün olan en düşük maliyetle mümkün olan en fazla sayıda hayvanı yetiştirebilecek şekilde organize edilmektedir. Her gün tüketilen hayvan sayısı o kadar fazladır ki, çiftlik hayvanlarını farklı şekilde yetiştirmek mümkün değildir. Bu da hayvanların sahip olduğu alanın inanılmaz derecede küçük olması gerektiği anlamına gelir. Çoğu hayvanın içeride hareket edecek yeri yoktur. Bazı durumlarda, kendi etraflarında bile dönemezler. Birçoğu mezbahaya götürülene kadar güneş ışığını hiç görmez. Dahası, modern çiftliklerde hayvanların yapabileceği veya keşfedebileceği herhangi başka bir şey yoktur. Bu da çektikleri fiziksel acının yanında her zaman aşırı derecede sıkıldıkları ve depresyonda oldukları anlamına gelmektedir.²⁴

Yukarıdaki portreye bakıldığında dünyada var olan acı miktarının arttırılmasında çiftlik hayvanı olarak ele alınan hayvanların sahip olduğu kaynak statüsünün son derece etkili olduğu iddia edilebilir. Türcülüğün oldukça yaygın olduğu bir dünyada yukarıda örneği verilen acının derecesini göz ardı etmek veya önemsememek için net bir gerekçe bulunmaktadır. Örneğin, türcülük hayvanların insanların çıkarı için üretildiğini meşrulaştırmak ve hayvanlara acı çektirebilmek için örtük bir gerekçe sunmaktadır. Fakat dünyada yüksek derecede mevcut olan hayvan ıstırabının anlamsız olduğu birçokları tarafından bilinse dahi bu anlamsızlığı açık eden gerekçeler kompleks bulunabilmekte veya yeterince önemli görünmemektedir. Buna rağmen çiftlik hayvanlarına çektirilen

²³ Berk. E. Altınal, "Yaşayan Rezervlerden İnsan Harici Kişilere: Hayvanların Mülk Statüsü". *ViraVerita E-Dergi* 16, (2022): 7-29. Erişim Tarihi: Mart 3, 2024, doi: 10.47124/viraverita.1174718.

²⁴ Oscar Horta, *Making a Stand for Animals*. Routledge, 2022, 56.

acıları göz ardı eden birçok kişi olsa da birçokları bu acıların farkına vararak örneğin hayvan aktivizmi veya veganizm gibi pratiklere başvurabilmektedir.

Öte yandan çiftlik hayvanı olarak kodlanan kategorinin dışında kalan vahşi hayvanların acıları daha çok doğal sebeplerden dolayı ortaya çıksa da yapısal olarak endüstriyel acıdan farksızdır. Örneğin, bir ceylan av sürecinde yırtıcı bir hayvan tarafından kısmen yaralanıp kaçmayı başarsa bile, sakatlanma ve açlık nedeniyle uzun bir süre yoğun fiziksel ve duygusal rahatsızlık yaşayabilir. Bu acı, çiftlik hayvanlarının endüstriyel ortamlarda (dar alanlarda tutulma, hastalıklara maruz kalma, uygunsuz barınma koşulları vb.) maruz kaldıkları ıstırapın şiddetinden ve süresinden temelde farklı değildir ; her iki durumda da hayvan, hayatta kalma mücadelesi verirken derin bir rahatsızlık ve korkudan mustarip olur.

Pastoral görüş yukarıdaki örnekteki olayların doğanın kaçınılmaz gidişatının eseri olarak ortaya çıktığını ima etmemizi kolaylaştırması bakımından vahşi hayvan ıstırabını göz ardı etmemiz için daha güçlü bir gerekçe sunar. Dolayısıyla bu yaklaşım çiftlik hayvanlarının dışında kalan hayvanların acılarını düşünürken görece daha güçlü bir engelleyici olarak düşünülür. Konumuz itibarı ile türçülüğün örtük bir şekilde kültürel pratiklere nasıl sirayet ettiğini tartışmayacağız. Bunun yerine dünyada mevcut olan hayvan ıstırabının büyüklüğüne dair farkındalığımızın hangi sebepler yüzünden manipüle edildiği ve vahşi hayvan ıstırabının bu durumda insanlar tarafından ne derece görünür olduğu üzerine yoğunlaşacağız.

Çiftliklerde, mezbahalarda veya üretim tesislerinde, insanların çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak üzere hayvanlara acı çektirildiğini kabul ettiğimizde dünyada var olan acı miktarını ne denli arttırdığımız açık gözükmemektedir.²⁵ Çiftlik hayvanlarının acıları, insanların tüketim alışkanlıkları ve endüstriyel tarım uygulamaları nedeniyle yapay olarak üretilen bir acı türüne karşılık gelir bu da hayvan etiği ve eleştirel hayvan çalışmaları açısından sorgulanması gereken bir durumdur. Öte yandan çiftlik hayvanı olmayan ve vahşi doğada yaşayan hayvanların acıları, genellikle yapay olarak üretilmiş acılar olarak görülmez ve bu, doğadaki hayvanların görece daha güvende olduğuna dair inancın daha güçlü olmasına sebep olur. Dolayısıyla pastoral görüş, dünyadaki toplam acıyı da eksik değerlendirmemize yol açar. Doğanın kusursuz bir düzen

²⁵ Daniel Molto, "Animal Suffering: A Moorean Response to a Problem of Evil." *Religious Inquiries* 8, no. 16 (2019): 43-58. Erişim Tarihi: Ekim 10, 2024, doi: 10.22034/ri.2019.100714.

sunduğuna ve hayvanların yalnızca tür veya ekosistem içinde değer taşıdığına dair inançlar, pastoral görüşü güçlendirerek vahşi doğadaki acıyı görünmez kılar.

Doğanın Bir Düzeni Var Mı?

Doğanın kendi içerisinde bir düzene ve uyuma sahip olduğuna ilişkin sezgisel bağlamda geçerli olduğunu düşünebileceğimiz birçok farklı iddia bulunmaktadır.²⁶ Buna göre, doğanın içerisinde kendi soylarını bir şekilde devam ettirebilmiş olan türlerin hayatta kalabilmelerinin en büyük gerekçesi, bir şekilde doğadaki düzene ayak uydurmaları ve bu sebeple soylarını gelecek nesillere aktarma becerilerini geliştirmeleridir.

Evrimsel gelişim doğada daha güçlü hayvan türlerinin hayatta kalmasını sağlasa da doğal seçim süreçlerinin çoğu zaman acı verici ve yıkıcı olduğu söylenebilir. Örneğin, tarihsel süreçte doğal koşulların zorluklarına yenik düşerek tüm üyelerini kaybeden arkaik bir geyik formunu ele alalım. Bu türün soyunu devam ettiremeyişinin temelinde, yaşadığı coğrafyanın sert iklimine uyum sağlayamaması yatmaktadır. Aradan yüzyıllar geçtikten sonra, benzer ekosistemlerde varlığını sürdüren günümüz geyik türlerine baktığımızda, böylesi bir evrimsel yolculuğun ne denli çetin, acı dolu ve ölümcül gerçekleştiğini ilk bakışta kavramak oldukça güçtür. Bu örnek, doğada hayatta kalmanın ve evrimsel süreçte varlığını korumanın ne kadar kırılgan, aynı zamanda ne denli uzun erimli ıstırap ve mücadeleleri barındırabileceğini göstererek, varoluşsal koşulların temel niteliğini gözler önüne sermektedir. Ayrıca evrimsel süreç sonlu olmayan bir karaktere de sahip olduğu için yaşadığımız dönem içerisinde doğada çok sayıda bulunan geyik formunun gelecekteki akıbetine dair iyimserlik taşımamız da zorlaşacaktır.²⁷ Bu yüzden evrimsel süreç çerçevesinde güncel olarak mevcut olan geyik formlarının da benzer bir kadere sahip olabileceği unutulmamalıdır. Bu bakımdan doğanın kapsayıcı ve içinde bulunan türlere tam olarak güvenli bir yaşam alanı sağlayan bir yeri temsil etmesi son derece zordur.

²⁶ Bu görüşleri temelde tasarım (*design*) argümanları, hassas ayar (*fine-tuning*) argümanları veya genel olarak evrenin maksatlı bir şekilde yapılandırılmış olduğunu savunan teleolojik argümanlar olarak özetleyebiliriz. Bkz. Benjamin. C. Jantzen, *An Introduction to Design Arguments*. Cambridge University Press, 2014.

²⁷ Oscar Horta, "The Problem of Evil in Nature: Evolutionary Bases of the Prevalence of Disvalue." *Relations: Beyond Anthropocentrism* 3, no. 1 (2015): 17-32.

Bu gerçeklik vahşi hayvanların doğal yaşam alanlarında son derece uyumlu şekilde yaşadığını bize düşündüren pastoral görüşe terstir.

Doğadaki yaşam formlarının son derece iyi durumda olduğuna dair iddiaların ortaya atıldığı felsefi yaklaşımlar çoğunlukla yaratılışçı ve teleolojik pozisyonlardan temel almaktadır. Bu pozisyonların atası olarak kabul edilebilecek teleolojik argüman, William Paley'in teleolojik argümanı olarak kabul edilir. Doğal düzenlilik üzerine geliştirilen görece daha güncel argümanlar da genellikle bu argümanın farklı yorumlarının üzerine inşa edilir. Buna göre, dünyadaki yapay objelerin bir insan tarafından yapıldığına dair herhangi bir şüphemiz yoksa, o zaman evreni de tasarlayan bir varlığın ontolojisine dair herhangi bir şüphemiz olmamalıdır. Bu bakımdan dünya da Tanrı tarafından maksatlı olarak tasarlanmış olan bir yapı olarak görülmeli ve doğal düzen de bu yaklaşıma paralel olarak yorumlanmalıdır.²⁸

Paley'in güncel doğal düzenlilik açıklamalarına ilham veren bu iddiasına karşı felsefe tarihi içerisinde getirilen en güçlü eleştirilerden biri ise David Hume tarafından ortaya konmuştur. Hume'un Paleyci teleolojik argümana karşı getirdiği eleştirinin onun gündelik nedensellik anlayışımızın kökenine karşı geliştirdiği eleştiriye dayandığı aklımıza gelmelidir.²⁹ Hume'un bu eleştirisine göre, dünyadaki belirli objeler arasında kurduğumuz nedensellik ilişkileri ve bu ilişkinin felsefi açıklamaları fiziksel gerçeklikler yerine düşünsel alışkanlıklarımıza ve insani eğilimlerimize bağlı olarak gerçekleşmektedir. Buna benzer bir yaklaşımı maksatlı bir evrenin yaratılmış olabileceğine dair bir iddiaya yönelttiğimizde Hume'un eleştirel bakış açısı daha net bir şekilde anlaşılabilir. Dolayısıyla, doğadaki düzenlilikler (*regularities*) olarak düşünülebilecek olan olayların nedensel bir açıklama yapabilmek için zihinlerimizden bağımsız olmayan felsefi tercihlere dayanıyor olması da muhtemeldir.³⁰

Hume'un bakış açısına göre, dünyada tekrarlanan olayların ardında gerçek bir nedensel düzenlilik olduğunu iddia ederken, yalnızca bazı insani alışkanlıklarımızdan etkilendiğimiz anlaşılmaktadır. Bu felsefi tavır maksatlı bir

²⁸ William Paley, *Natural theology: Or, Evidences of the existence and attributes of the deity, collected from the appearances of nature.*, ed. R. Faulder, 1802.

²⁹ David Hume, "Of the Causes of Belief," içinde *Hume: The Essential Philosophical Works*, Ware, Hertfordshire: Wordsworth Press, 2011, 95.

³⁰ Helen Beebe, "Hume and the Problem of Causation." içinde *The Oxford Handbook of Hume*, ed. Paul Russell, 228-249. Oxford University Press, 2016, 229.

evrensel düzeni temel almak için bizi daha temkinli kılmaktadır.³¹ Çünkü bu açıdan bakıldığında doğadaki maksatlılık, sürekli olarak tekrar eden olayların bir açıklaması olarak ortaya atılamaz. Bunun yerine ancak, fiziksel evrendeki neden-sonuç ilişkilerini açıklarken kullanabileceğimiz alternatif bir tavır olarak teleolojik argümana başvurmamız mümkün olabilir.

Paleyci teleolojik yaklaşımın yaratılışçı felsefi pozisyonlar tarafından merkez konumunda olmasının sebeplerinden biri ise evrende hassas bir ayar (*fine-tuning*) bulunması sebebiyle canlı türlerinin ve sonuç olarak insanın dünyada var olabilmesi ve devamlılığını sürdürebilmesine ilişkin bir gerekçeyle uyumlu olmasıdır.³² Bu açıdan bakıldığında dünyanın örneğin uzayda bulunduğu konum sayesinde evrimsel gelişime ve dolayısıyla canlı çeşitliliğine uygun halde olması fikri bir çeşit akıllı tasarım fikri ile de örtüşmektedir. Dolayısıyla, Paleyci yaklaşımın vurguladığı maksatlılık teması bu bakımdan dünyanın konumu için de gözetilmiştir. Dünyanın konumu, bir şekilde doğadaki türlere çeşitlenme imkânı sağlamış ve günümüzdeki türlerin ve canlı formlarının bu denli karmaşık olabilmesi de mümkün hale gelmiştir.

Doğada gözlemlenebilir halde olan vahşi hayvan ıstırabının, hassas ayarı savunan bir pozisyonla olan ilişkisi de tam anlamıyla acının maksadı ile ilgili açıklamalarda yatmaktadır. Maksatlı evren iddiasını savunan birisi için doğal çeşitlenme adına çekilen acının adeta faydalı olduğu da son derece kolay şekilde iddia edilebilir. Ancak maksatlı bir yaratıcıya başvurmayan evrimsel açıklamaların kendisi de bizatihi teleolojik bir evrenin ampirik kanıtları olarak da okunabilir.

Evrenin ve dolayısıyla doğanın maksatlı olduğu görüşünü savunan iddialar, Hume'un düzenlilik teorisindeki nedensel boşluğa şüpheyle yaklaşmaz.³³ Buna karşın doğada gerçekten de bir düzenliliğin veya tasarımın mevcut olduğunu savunmak, pastoral görüş gibi dünyadaki acının büyüklüğünün tam olarak farkında olunamadığı bir inanç kalıbı ile son derece uyumlu çalışmaktadır. Çünkü bu bağlamda pastoral görüş üzerinden doğayı yorumlayan birisi için dünyanın tasarımının bu şekilde olduğu ve dünyanın bulunduğu şekliyle bizatihi olması gerektiği gibi olduğu inancı güçlenecektir. Bu bakımdan

³¹ David Hume, *Dialogues and Natural History of Religion*, ed. John C. A. Gaskin. Oxford: Oxford World's Classics, 2008, 132.

³² Tufan Kıymaz, "Hassas Ayar Argümanı: Bilim Tanrı'yı mı İşaret Ediyor?" *Beytulhikme: An International Journal of Philosophy* 10, no. 4 (2020): 1367-1381.

³³ Benedikt Paul Göcke, "Did God Do It? Metaphysical Models and Theological Hermeneutics." *International Journal for Philosophy of Religion* 78 (2015): 215-231.

gereksiz (ya da insani tüketimler lehine meşrulaştırılmış) hayvan ıstırapı daha meşru bir hale gelecektir.

Acıyı Azaltmak ve Müdahaleci Perspektif

Canlıların dünyada çektiği acıları meşru kılmak için dolaylı olarak son derece kullanışlı olan hassas ayar veya evrensel maksatlılık gibi modeller evrenin zamansal olarak daha anlamlı bir yapı haline geldiği fikriyle uyumlu bir şekilde ele alınmasını sağlar. Dünyadaki maksatlılığın bir şekilde dünyayı ahlaki açıdan da daha iyi ve daha acısız bir hale getireceği söylenebilir.³⁴ Fakat evrenin zamanla daha az acıyı içermesi bakımından daha iyi bir yer haline geldiğini iddia edebilmek için mevcut acının büyüklüğüne görece dar bir çerçeveden bakmak gerekir. Bu dar çerçeve üzerinden insan türünün acılarının zamanla azaldığı daha kolay iddia edilebilir. Çünkü insanlar doğal dünyanın onlara sunduğu engelleri aşmak adına birçok fiziksel ve zihinsel değişim geçirmiş, çevreye zamanla daha uygun hale gelmiş ve bir şekilde şahsi özgürlük alanlarını doğal yaşamın çetin koşullarına rağmen genişletmeyi başarmışlardır.³⁵

341

Fakat aynı tarihsel çerçeve içerisinde hayvanların yaşamına baktığımızda doğanın, insanlığın çoğunlukla üstesinden gelmeyi başardığı acıları halen sıkça içerdiğini iddia etmek yanlış olmaz. İnsanlığın süreç içerisinde acıdan kaçmak için daha etkin yollar geliştirdiğini ve doğaya karşı üstünlük kurabildiğini görmek daha kolayken, doğada yaşayan pek çok türün hâlâ bu acılarla başa çıkmak zorunda olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle doğanın daha iyi bir yer haline geldiği iddiası, insanlar için geçerli olabilecek bir sürece gönderme yaparken, vahşi doğada benzer bir iyileşme gözlemlenmediği için bu bakış açısının sınırlı kaldığı söylenebilir. Tüm canlıları kapsayan bir perspektif üzerinden bakıldığında bu tip iyimser gerekçelerden beslenen felsefi pozisyonların temelde dünyadaki acının büyüklüğüne son derece iyimser

³⁴ Dünyanın daha iyi ve daha acısız bir yer haline gelmesi süreci bazı görüşlere göre sadece fiziksel belirleyenlerin olgunlaşmasıyla olmaz. Örneğin, uzun-vadecilik (*long-termism*) adlı etik pozisyon, dünyanın daha uzun süre yaşanabilir halde kalması için çaba göstermeyi günümüzün en önemli ahlaki görevi kabul etmektedir. Bu bakımdan insanların hem birbirlerine hem çevreye hem de hayvanlara karşı büyük sorumlulukları mevcuttur. Böyle bir yaklaşım, dünyanın kümülatif iyileşme haline katkı sağlayan bir pozisyon olarak görülebilir. Bkz. Gary David O'Brien, "The Case for Animal-Inclusive Longtermism", *Journal of Moral Philosophy* (2024). Erişim Tarihi: Kasım 17, 2024, doi: 10.1163/17455243-20234296.

³⁵ Daniel C. Dennett, "Natural Freedom", *Metaphilosophy* 36, no.4 (2005): 449-459. Erişim Tarihi: Mart 4, 2025, doi: <http://doi.org/10.1111/j.1467-9973.2005.00383.x>.

yaklaştığı eleştirisini getirmek yanlış olmayacaktır. Yine de insanlığın kendi acılarını evrimsel ve kültürel vasıtalarla büyük ölçüde azalttığı da açıktır. Bu da hayvan etiği tartışmaları çerçevesinde insanın doğadaki acıları azaltmak için bir fail olarak konumlandırılabilceğini göstermektedir. Dolayısıyla, insanlar çiftlik hayvanı ve vahşi hayvan ikiliğini yeniden üretmeksizin dünyadaki hayvan ıstırabının azalması adına hem doğaya müdahale edebilir hem de endüstriyel acıyı sonlandırabilir. İnsanı doğadaki acıyı azaltmak adına bir fail olarak konumlandıran etik pozisyon müdahalecilik (*interventionism*) olarak adlandırılmaktadır. Daha önce Leopold ve Bookchin üzerinden de değinilen çevreci bakış açıları, doğal ekosistemlerin kendi dengesine daha çok güvenerek, doğayı kendi hâline bırakmak veya müdahaleyi en aza indirmek yönünde eğilim gösterir. Böylece çevreci yaklaşım, insan etkisini azaltmayı, doğanın bütünsel döngülerini sürdürmeyi hedefleyen bir korumacı tutumu sergiler. Doğadaki acı, bu doğal döngülerin olağan bir parçası olarak görülür. Müdahalecilik için ise doğa, insanı da kapsayan bir bütün olduğu için ahlaki sorumluluğumuzun doğadaki ıstıraplarla örtüşmesi gerektiği fikrini vurgular ve bu ıstırapların azaltılması için insanların yapacağı aktif eylemler olduğunun altını çizer.³⁶

Buna karşın müdahalecilik yaklaşımının insan-merkezci bir bakışa sahip olabileceğini savunan bazı eleştiriler mevcuttur. Bu eleştiriler doğaya yapılan müdahalelerin aslında insanların değer yargılarına göre kurgulanıyor olabileceğini ve ekosistemlerin işleyişine dair karmaşık süreçlerin göz ardı edilebileceğini dile getirmektedir.³⁷ Buna göre, doğadaki acının ortadan kaldırılması için yapılan müdahaleler, hayvanların kendi doğal evrimsel koşullarını iyileştirmeyi amaçlarken, gerçekte insanın doğaya dair tasavvurunu yansıtır ve bu durum, ekosistemlerin uzun vadede daha büyük zararlar görmesine ya da hayvanlar için yeni acıların yaratılmasına neden olabilir. Dolayısıyla, doğal gidişatın muhafaza edilmesi ve korunaklı halde olması gerektiğine yönelik çıkarımları müdahalecilik yaklaşımı kabul etmemektedir. Bu tutum genellikle ekoloji temelli çevrecilik yaklaşımları açısından savunulsa da müdahaleci bir perspektif üzerinden pastoral görüşle uyuşan bir tavır olarak eleştirilebilir.

³⁶ Kyle Johannsen, "To assist or not to assist? Assessing the potential moral costs of humanitarian intervention in nature". *Environmental Values* 3, no. 1 (2020): 29-45. Erişim Tarihi: Mart 6, 2025, doi: 10.3197/096327119X15579936382644.

³⁷ Pawel Koperski, "Interventionism as a dangerously anthropocentric concept". *Biol Philos* 40, no. 6 (2025). Erişim Tarihi: Mart 6, 2025, doi: 10.1007/s10539-024-09975-9.

Sonuç

Sonuç olarak, doğal dengeye duyulan inanç maksatlı evren görüşlerinin de etkisiyle son derece çetin ve acımasız olan ekosistem dinamiklerini görünmez hale getirebilmektedir. Böylece doğa, mevcut düzenini muhafaza etmesi gereken bir alan olarak ele alınabilmektedir. Müdahalecilik düşüncesi ise tam da bu noktada, doğadaki ıstırapları azaltmaya dönük (örneğin, zararlı parazit türlerinin kontrolü veya aşırı popülasyonların düzenlenmesi gibi vb.) eylemlerin ahlaki bir zorunluluk olduğunu öne sürerek, doğanın olağan işleyişine ilişkin kabul görmüş varsayımlarının sorgulanmasını önermektedir. Ancak müdahaleci tutum, bazı görüşlere göre insanın değer yargılarını merkezde tutan bir yaklaşımı körüklemektedir. Dolayısıyla, doğaya müdahale etmeden önce, evrimsel ve ekolojik süreçlerin karmaşıklığını, öngörülemeyen sonuçlarını ve insanın kendi ahlaki çerçevesinin olası sınırlarını dikkate almayı gerektiren felsefi bir tavır önem kazanır. Bu bakımdan, pastoral görüş ile müdahalecilik arasındaki gerilim, insanın doğaya ilişkin etik konumunu belirlemeye çalışırken hem gerçekçi hem de eleştirel bir duyarlılığa duyulan ihtiyacı açıkça ortaya koymaktadır.

Hayvanların bireysel varoluşlarını dikkate alan, türlerin acıları yerine tekil deneyimleri anlamaya odaklanan bir perspektif, pastoral görüşün sınırlamalarını aşmaya yardımcı olabilir. Bu bağlamda, evrenin iyileşme sürecine yönelik daha dengeli bir yaklaşım, yalnızca insanların değil, tüm canlıların deneyimlerini ve acılarını eşit şekilde değerlendirerek daha kapsamlı bir etik ve felsefi çerçeve oluşturabilir.

KAYNAKÇA

- Agamben, Giorgio. *Açıklık: İnsan ve Hayvan*. Çev. Meryem Mine Çilingiroğlu. 5. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.
- Beebee, Helen. "Hume and the Problem of Causation." içinde *The Oxford Handbook of Hume*, editör. Paul Russell, 228-249. Oxford University Press, 2016.
- Bookchin, Murray. *The Philosophy of Social Ecology: Essays on Dialectical Naturalism*, Montreal: Black Rose Books, 1990.
- Campbell, Victoria. *The Problem of Animal Pain*. Cambridge: Cambridge University Press, 2024.
- Faria, Catia. *Animal Ethics in the Wild: Wild Animal Suffering and Intervention in Nature*. Cambridge: Cambridge University Press, 2023.
- Francione, Gary L. *Animals as Persons: Essays on the Abolition of Animal Exploitation*. New York: Columbia University Press, 2008.
- Göcke, Benedikt Paul. "Did God Do It? Metaphysical Models and Theological Hermeneutics." *International Journal for Philosophy of Religion* 78 (2015): 215-231.
- Hick, John. *Evil and the Love of God*. New York: Harper & Row, 1966.
- Horta, Oscar. "Debunking the Idyllic View of Natural Processes: Population Dynamics and Suffering in the Wild." *Telos: Revista Iberoamericana de Estudios Utilitaristas* 17, no. 1 (2010): 73-90.
- Horta, Oscar. "The Problem of Evil in Nature: Evolutionary Bases of the Prevalence of Disvalue." *Relations: Beyond Anthropocentrism* 3, no. 1 (2015): 17-32.
- Horta, Oscar. "What Is Speciesism?" *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* 23 (2010): 243-266.
- Horta, Oscar. *Making a Stand for Animals*. Routledge, 2022.
- Hume, David. "Of the Causes of Belief." *Hume: The Essential Philosophical Works*, 92-99. Ware, Hertfordshire: Wordsworth Press, 2011.
- Hume, David. *Dialogues and Natural History of Religion*. editör John C. A. Gaskin. Oxford: Oxford World's Classics, 2008.

- Jantzen, Benjamin. C. *An Introduction to Design Arguments*. Cambridge University Press, 2014.
- Kıymaz, Tufan. "Hassas Ayar Argümanı: Bilim Tanrı'yı mı İşaret Ediyor?" *Beytulhikme: An International Journal of Philosophy* 10, no. 4 (2020): 1367-1381.
- Leopold, Aldo, *A Sand County Almanac and Sketches Here and There*. Oxford University Press, 1989.
- McCance, Dawne. *Critical Animal Studies: An Introduction*. State University of New York Press, 2012.
- McKenna, Erin. *Livestock: Food, Fiber, and Friends*. Athens: University of Georgia Press, 2018.
- McLoughlin, Eimear. "Knowing Cows: Transformative Mobilizations of Human and Non-human Bodies in an Emotionography of the Slaughterhouse." *Gender, Work & Organization* 26, no. 3 (2019): 322–342.
- Millstein, Roberta L. *The Land Is Our Community: Aldo Leopold's Environmental Ethic for the New Millennium*. The University of Chicago Press, 2024.
- Oliveira, Luis R. "God and Gratuitous Evil: Between the Rock and the Hard Place." *International Journal for Philosophy of Religion* 94, no. 3 (2023): 317–345.
- Paez, Eze. "The Mismeasure of Suffering: Speciesism and Common Sense Beliefs about Wild Animals." *Animal Sentience* 25, no. 4 (2019): 1–12.
- Paley, William. *Natural theology: Or, Evidences of the existence and attributes of the deity, collected from the appearances of nature.*, editör. R. Faulder, 1802.
- Regan, Tom. *The Case for Animal Rights*. Berkeley: University of California Press, 1983.
- Singer, Peter. *Animal Liberation*. New York: Avon Books, 1975.
- Swart, Jac A. ve Keulartz, Jozef. "Wild Animals in Our Backyard: A Contextual Approach to the Intrinsic Value of Animals." *Acta Biotheoretica* 59 (2011): 185–200.

Weisberg, Zipporah. "Animal Repression: Speciesism as Pathology." *Critical Theory and Animal Liberation* içinde, editör John Sanbonmatsu, 177–195. Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers, 2011.

İnternet Kaynakları

Altınal, Berk. E., "Yaşayan Rezervlerden İnsan Harici Kişilere: Hayvanların Mülk Statüsü". *ViraVerita E-Dergi* 16, (2022): 7-29. Erişim Tarihi: Mart 3, 2025, doi: [1](https://doi.org/10.47124/viraverita.1174718)

0.47124/viraverita.1174718.

Dennett, Daniel C., "Natural Freedom", *Metaphilosophy*, 36, no.4 (2005): 449-459. Erişim Tarihi: Mart 4, 2025, doi: <http://doi.org/10.1111/j.1467-9973.2005.00383.x>.

Horta, Oscar. "Animal Suffering in Nature: The Case for Intervention." *Ethics, Policy & Environment* 20, no. 2 (2017): 113–32. Erişim Tarihi: Eylül 17, 2024. <https://doi.org/10.1080/21550085.2017.1342961>.

Johannsen, Kyle. "To assist or not to assist? Assessing the potential moral costs of humanitarian intervention in nature". *Environmental Values* 3, no. 1 (2020): 29-45. Erişim Tarihi: Mart 6, 2025, doi: [10.3197/096327119X15579936382644](https://doi.org/10.3197/096327119X15579936382644).

Koperski, Pawel. "Interventionism as a dangerously anthropocentric concept". *Biol Philos* 40, no. 6 (2025). Erişim Tarihi: Mart 6, 2025, doi: [10.1007/s10539-024-09975-9](https://doi.org/10.1007/s10539-024-09975-9).

Leach, Sophie, Adam P. Kitchin, Rachel M. Sutton, ve Kira Dhont. "Speciesism in Everyday Language." *British Journal of Social Psychology* 62, no. 1 (2023): 486–502. Erişim Tarihi: Eylül 20, 2024. <https://doi.org/10.1111/bjso.12561>.

Molto, Daniel. "Animal Suffering: A Moorean Response to a Problem of Evil." *Religious Inquiries* 8, no. 16 (2019): 43–58. Erişim Tarihi: Ekim 10, 2024. <https://doi.org/10.22034/ri.2019.100714>.

Ng, Yew-Kwang. "Towards Welfare Biology: Evolutionary Economics of Animal Consciousness and Suffering." *Biology & Philosophy* 10, no. 3 (1995): 255–85. Erişim Tarihi: Eylül 17, 2024. <https://doi.org/10.1007/BF00852469>.

O'Brien, Gary David. "The Case for Animal-Inclusive Longtermism." *Journal of Moral Philosophy* (2024). Erişim Tarihi: Kasım 17, 2024. <https://doi.org/10.1163/17455243-20234296>.

PASTORAL GÖRÜŞÜN FELSEFİ TEMELLERİ: DOĞAL DÜZEN VE HAYVAN ISTIRABI
PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS OF THE IDYLIC VIEW: NATURAL ORDER AND ANIMAL
SUFFERING
Atilla AKALIN